

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Janez Trdina

Dve ljubici

O M N I B U S

BESEDA

Janez Trdina

DVE LJUBICI

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-267-X

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

Leta 1858 sem porabil vse počitnice za potovanje po Hrvatskem in Slovenskem. Imel sem dva glavna namena. Na Hrvatskem sem hotel zvedeti, kakove uspehe je dosegel Bachov sistem teh šest let, odkar je jel pritis-kati ubogi hrvatski narod, na Slovenskem pa me je najbolj mikalo, da bi spoznal Prešernovo Julijo, ki je žive-la takrat v Novem mestu. O Hrvatih in Bachovih huzar-jih tu ne bom govoril, povedal bom le, kako sem se seznanil s slavno milico našega klasika.

Ko sem se učil na Dunaju (1849—53), smo se shajali rojaki v Grlovičevi kavarni, da smo čitali novine in se razgovarjali o sto različnih vprašanjih in rečeh, ki so nas zanimale. Posebno pogostoma je prišel na vrsto pesnik Prešeren. Vsak je povedal o njem vse, kar je vedel, in često tudi še kaj več. Pretresali smo vse doživljaje njegove, najrajši pa seveda njegove ljubavne zveze, zgone in nezgone. Mnogi naši akademiki pa so dvojili o vsem, kar se je pripovedovalo o Prešernu, in trdili odločno, da se ve za gotovo samo to, da je zlagal klasične pesmi in da je pil rad vino in včasih tudi žganje. Najbolj neverjetno se je zdelo tem kritikom, da bi bil imel Prešeren res tako

tesno družbo in znanje s tisto Julijo, katero slavi v svojih pesmih. Po njih mnenju se ta Julija ni rodila v Primčevi rodbini, nego v bujni mečti njegovi, ona je njegov ideal, ki ni imel nikoli mesa in krvi. Ti mladiči niso baš tajili, da je živela v Ljubljani neka Primčeva Julija, oni so le trdili, da Prešernova Julija ni bila z njo v nikakem sorodstvu, ni v telesnem ni v duševnem.

Jaz sem Prešerna poznal, ali le po vnanji plati, da na primer dobro vem, kakov je bil njegov frak in plašč in cilinder, kako grda kapa mu je včasih čepela na glavi, in tudi še to, kako je po malem jecljal in dražil natararice s slanimi kvantami. Natanko pomnim i njegov simpatični obraz, nebeško blage oči in dražestno smehljanje njegovo in še več takih reči, ki niso, dokler je živel, nikogar zanimale. O njegovi ljubezni pa sem čul v Ljubljani skoraj samo to, da mu je rodila ljubica dvoje nezakonskih otrok.

Ker sem slišal toliko o lepoti Blejskega jezera in njegovega obližja, sem se hotel z obema korenito seznaniti. Leta 1857 sem se mu o počitnicah naselil na bregu, dobivši si stanovanje v Prešernovi hiši, v kateri je bila ne le izvrstna gostilnica, ampak tudi kopališče — toplica. Gospodar njen je bil bližnji sorodnik pesniku Prešernu in z njim skoraj istih let. Krstno ime mu je bilo menda Jože. Šole sta pohajala obenem, družilo ju je tesno prijateljstvo že od otroških let. Skupaj sta uganila tudi mar-

sikatero burko in negodnost, sosebno pred pustom na plesiščih. Popisovala sta doma prav majhne listke s kratkimi zabavljicami na slovenskem, nemškem ali laškem jeziku, jih nosila s sabo na zabave ter jih pometala po tleh, seveda tako skrivaj, da ju ni nihče zapazil. Na listkih se je zabavljalo prvakom ljubljanske birokracije, starih devicam, domišljavim koketam, napuhnjenim krasoticam in še mnogim drugim ljudem, katere sta imela na rovašu.

Jože Prešeren je bil jako izobražen. Človek je razpravljal z njim vsako politično, narodno ali socialno vprašanje. Mož je znal samostojno misliti, pogovor z njim je bil i prijeten i poučen. V njegovi hiši sem stanoval več tednov. Kmalu sva se dobro sprijaznila in hodila vsak dan skupaj na izprehod po prelepi okolici Blejskega jezera. Zdaj sem si dobil najlepšo priliko, da zvem natančno vse življenje pesnika Prešerna, kolikor ga je bilo znano stričniku Jožetu. Kako se mu je godilo na Dunaju, ni vedel, prav dobro pa je poznal njegove ljubljanske doživljaje. V gimnaziji ni trpel nobene revščine, veselja mu ni kalila nobena resna skrb. Denarjev je imel zmeraj dovolj. Nekaj jih je dobival od sorodnikov, nekaj pa si jih je tudi sam prislužil s korepeticijami in inštrukcijami. Slovel je v mestu za najboljšega hišnega učitelja. Očetje, ki so hoteli dati otroku svojemu spretnega inštruktorja, so šli vselej najprej Prešerna prosit, da bi jim ga vzel v

pouk. V višjih šolah si je toliko prislužil, da je imel v žepu vedno kakih deset goldinarjev gotovine, kar je za dijaka že velika glavnica. Privoščil si je lahko marsikatero precej drago zabavo in dobroto. Baš ta denarnost pa je Francetu mnogo škodila. Začel je prezgodaj zahajati v krčme; privadil se je vinu in obenem tudi dekletom, ki so mu stregla. V krčmah se je naučil i kosmatih šal in kvant, katerih ni mogel opustiti niti v zreli dobi svojega moštva. Pravil mi je Jože o našem pesniku še mnogo drugih reči, katere sem že pozabil, ker so se mi zdele premalo zanimive.

Mene je najbolj mikalo zvedeti, kakova je bila pesnikova ljubezen do Primčeve Julke. O njej sva govorila z Jožetom malone na vsaki šetnji. Strašno se je smejal trditvi naših mladih kritikov, da je dal France ime Julija praznemu fantomu, izmislici svoje fantazije, ki ni dihala nikoli božjega zraka. Jože je bil popolnoma uverjen, da je slavil stričnik v svojih pesmih hčer bogatega ljubljanskega trgovca Primica ali pravzaprav Primca, katero sta poznala oba Prešerna že od njenih otroških let. Res ni priznal France nikoli svoje ljubezni proti nikomur, niti proti svojemu sorodniku Jožetu, ali tako se vedo i mnogi drugi zaljubljeni mladiči. Vzrok je nekaka sramežljivost, še bolj pa ponos, ki jim brani povedati drugim, da so se dali ujeti. »V en glas smo trdili vsi pesnikovi znanci, da mu je zaplenila srce dražestna Prim-

čeva Julka. Zahajal je najrajši v take kraje, za katere je vedel, da hodi tja i njegova ljubica. Prav lahko smo zapazili, da je v gledišču, na plesiščih in v vseh večjih zbirališčih iskalo Francetovo oko vselej njo in, če jo je zazrl, da se je ni mogel nagledati. V razgovoru je tako obračal besede, da je morala priti na vrsto tudi njegova Julka, o kateri je povedal vsak po kaj novega in pikantnega. Hvaliti je ni hotel, ker bi se bil s tem preočitno izdal. Zabavljaj ji je brez konca in kraja samo zato, da se je govorilo o njej. Na listkih je piknil včasih tudi njo, ali vselej tako, da ni mogla biti preveč huda, če je tudi zvedela, kdo da je sprožil strelico na njo. Očital ji je n. pr. gizdavost, trdosrčnost, neusmiljenost. Srdito pa je udrihal na takih papirčkih po njenih sovražnicah in tekmicah, pa tudi po vseh gospodičnah, ki so slovele, da so lepše od nje. Takim je našteval napake, ki niso bile dosti znane, ali pa jih človek ni lahko precej zapazil, n. pr. grdo hojo, prevelika usta, škrbaste zobe, plošnate prsi, neplačano obleko, kupljene lase itd. Napisi te vrste so Julki seveda ugajali, kajti podirali so slavo tekmicam in nasprotnicam njenim. Nabrala jih je sčasoma do petdeset ter jih skrbno čuvala, ob primernih prilikah pa jih čitala svojim znancem in znankam. S takimi zabavljicami se ji je pesnik gotovo prikupil, dasi so izpričevala vsa znamenja, da ni bila vanj nikoli preveč zaljubljena. Včasih se je nanj celo prav hudo ujezila, kadar jo je dražil le preveč poredno,

ali zamera ni nikoli dolgo trajala. Stričnik Jože je mislil, da bi se Franceta ne bila dolgo branila, da je bil on kak bogataš ali vsaj kaka velika zverina v državni službi. Siromaka pa seveda ni marala. Hči imovitega trgovca je vedela že zarana, da je denar sveta gospodar; idealni nazori so bili povse neznani njenemu duhu in srcu. Saj tudi svojega moža ni vzela iz romantične ljubezni, nego zato, ker je ugajal roditeljem njenim, pa tudi njej njegov imetek, imenitna služba in plemenitaški stan.«

Razen mnogih drugih reči sem vprašal Jožeta, če je Primčeva rada govorila po domače. Dejal je: »Prav rada, morda rajši nego nemški.« V hiši njenega očeta se je govorilo skoraj samo slovenski. Nemški jezik je rabil rodovini le za trgovinska pisma, med sabo pa se je pomenkovala zmerom po domače. Ljubljanski trgovci niso nikoli tako okuženi z nemškim duhom in napuhom kakor birokrati, morda zato, ker so občevali zaradi svojih poslov mnogo s prostim, nepokvarjenim slovenskim narodom. Pa treba je pomisliti še nekaj drugega. Starim Kranjcem slovensko rodoljubje ni bilo znano. Nadomeščal jim ga je deželski patriotizem. Slovenskega jezika niso zaničevali, ali imenovali so ga »kranjska špraha«. To deželsko domoljubje je navdajalo vse stanove. Ako je vprašal kak tujec kateregakoli meščana ali graščaka, če zna kranjski, je dobil vselej odgovor: »Kako ne, saj sem Kranjec, kranjščina je naš deželski jezik.« Ko se je v

prejšnjem stoletju igralo v gledališču prvikrat po slovensko, so pozdravili to novico z največjim veseljem vsa ljubljanska gospoda. Ta kranjski patriotizem je vladal tudi v Primčevi hiši. Hči Julka je torej prav rada govorila po domače z vsakim človekom in ne le s kuharico, kakor se blede zdaj nekaterim slovenskim kritikastrom.

Jože Prešeren mi je popisal tudi natanko vsa duševna in telesna svojstva Julkina, kolikor so mu bila znana. Rasti je bila bolj nizke, ali ne pritlikave, kakor nekateri mislijo: lepote ji ni prav nič kazila. Že takrat se je čula včasih sodba, da ji je ena rama višja od druge, ali Jože Prešeren, ki jo je videl skoraj vsak dan, ni zapazil nikoli te neenakosti. Neizrečeno ljubek, mil in dražesten je bil Julkin obraz, nežnosti njegove ni mogoče popisati. Kolikor dalje si ga gledal, tem lepši in milejši se ti je dozdeval. Ni torej nobeno čudo, da se je Primčeva Julija započila tako globoko v pesnikovo dušo. Razen telesne je dičila to gospodično tudi duševna krasota. Glavo je imela prav dobro, sosebno živ in trden ji je bil spomin. Vzgjajala se je tako kakor vse deklice iz bogatih rodov, torej po nemških pravilih in šegah, ki niso bile baš najboljše. Izobraženje njeno ni moglo biti po takem ni obsežno ni globoko. Ali po svoji nadarjenosti si je prisvojila gladko duševno oliko in v vseh rečeh pravi takt in način. Vedla se je povsod tako, kakor so zahtevale prilike. Razgovarjala se je z vsakim človekom pristojno,

priljudno, naravno, brez afektacije. Občevala je z vsemi tako skromno in pametno, da se ni nikoli nikomur zamerila. V gledišče je rada hodila, sosebno, če se je igralo kaj veselega. Tudi godba in petje sta ji jako ugajala; ljubila je poleg nemških tudi slovenske pesmi.

Po vsem tem, kar mi je povedal Jože Prešeren o našem pesniku in Juliji, nisem mogel več dvojiti, da je bila Primčeva Julka res Prešernov ideal, ne pa le kaka teatralna prikazen, za katero se skriva njegova prava, v pesnikovi mečti rojena ljubimka, ki ni nikoli živela. Zanimalo me je zdaj stokrat bolj nego prej in zarekel sem se za trdno, da ne bodem miroval, dokler je ne bom videl na svoje oči in slišal na svoja ušesa. Ta nakana se je dala najlaglje izpolniti o velikih počitnicah.

Ko sem drugo leto (1858) dovršil na Hrvatskem svoje opazovanje Bachovega divjaštva, sem krenil iz Zagreba proti zapadu v svojo slovensko domovino. V Samoboru sem ostal dva dni, da si dam narediti nove čevlje, ker so mi kazali stari že neizlečne rane. Preobuvši se, ostavim zjutraj zarana prijazni Samobor in »troedino kraljevino«. Po dolgem presledku sem se nahajal zopet na domačih tleh, in to med veselimi Dolenjci. Vreme sem imel prav prijetno, ne prehladno ne prevroče, in velika cesta je bila suha, gladka in brez prahu. Tekel je že mesec oktober, ki pa tisto leto ni bil deževen in vetroven, kakor mu je navada. Ob cesti so stale redke vasi, v njih nisem videl nobenega človeka in tudi na poti nisem nikogar srečal. V hišah je bilo tako tiho, kakor da so pomrli vsi prebivalci. V krčmi sem čakal sam dobro četrte ure, preden je prišla z zelnika gospodinja in mi postregla, govoriti se ji ni ljubilo. Pijača mi je ugajala, jedi pa se ni dobilo nič razen domačega kruha, ki mi ni šel v slast, ker je bil grenak.

Tako se mi je godilo še v dveh drugih krčmah. Začela se mi je oglašati že lakota, ko pridem že popoldne do

precej velike skupine hiš in hišic. Ta skupina se imenuje mesto, ali se vidi v njem malo mestne obrtnosti: prebivalci obdelujejo zemljo in rede domačo živino kakor vaščani. Pri hišah pa sem videl tudi dosti ljudi. To je bilo edino javno znamenje, da hodim zdaj po mestu in ne več po kaki mrtvi vasi. Ti meščani so se mi zdeli prav prijazni. Mnogi so me pozdravljali, dasi me niso še nikoli videli. Eden me je celo vprašal, kam mi bo treba iti. Jaz mu odgovorim: »V krčmo, kjer bi dobil ne le pijače, ampak tudi kaj prigrizka. Prosim vas, da bi mi povedali za tako hišo.« Mož pravi: »O, krčem je pri nas več, nego jih je treba. Jaz bi vam svetoval, da greste v onole hišo, ki ima nadstropje. Veli se ji: Pri Nilkarjevih. Tamo dobo- ste najboljše vino, za jed pa, če drugega ne, vsaj kako prekajeno klobaso, ali Nilkarjevi imajo tudi poln dvor kuretine. Postregli bi vam lahko s kakim piščancem.«

Priljudnega »purgarja« lepo zahvalim in grem v priporočeno gostilnico. V glavni sobi je sedela pri peči gospodinja sama; krpala je staro vrečo. Prosim jo, da bi mi prinesla vina. Ona se ne gane, kakor da me ni čula. Vprašam jo, če imajo kaj dobrega vina. Ona zastoka: »Mhm!« — »Ali tudi kaj jedi?« Ona: »Mkm.« Jaz: »Ali tudi kruha ne?« Ona: »Mhm!«

Molče se usedem in čakam potrpežljivo še kakih deset minut, preden mi prinese baba merico rumene, lepo dišeče, iskreče se kapljice in velik kos kruha. Zdaj jo

pogledam bolj natanko. Imela je kakih petinpetdeset let. Ali dasi ji je mladost zdavnaj minila, je bila še zmerom prav trdna ženska bistrh oči in zdravih zob, celo nedrje ji še ni popolnoma skopnelo. Govoriti se ji dolgo ni nič ljubilo. Vedno je ponavljala svoj mhm in mkm ali pa je tudi brez kakega glasu samo prikimavala in odkimavala. Takih babnic se nahaja gotovo kaj malo na svetu. Jela me je po pravici zanimati, kajti človeku ni prirojena taka molčečnost. Brez kakih besed ne morejo prebiti v društvu niti najresnejši možje. Nilkarica se ni vedla tako samo proti meni, ki sem bil tujec. V hišo so prišli zaporedoma pastir, dekla, soseda, dacar in mestni sluga. Odgovarjala je vsem kakor meni: mhm ali pa mkm! Kvečjemu če je v pol glasa kaj zamrmrala. Tem bolj pa moram pohvaliti njeno vino. Bila je preodlična starina, doma v sloveči Gadovi peči. V slast sem pojedel tudi kruh, v katerem je bilo primešane pšenični moki nekoliko koruzne, kar mu je dajalo odličen okus. Za prvo merico je prišla druga in tretja.

Oziraje se po sobi, ugledam na polici kup knjig in časnikov. Knjige so bile pobožne: Dušna paša, Tomaž Kempnjan, Življenje svetnikov itd. Časniki so me bolj zanimali, ker sem se nameril na stare znance. Bilo je poleg »Novic« in »Danice« več številčk »Slovenije« iz leta 1848, tudi »Ljubljanski časnik«, »Vedež« in »Pravi Slovinc« so se nahajali v tej zbirki. Videlo se je, da so bili

tisti, ki so čitali te liste, čvrsti rodoljubi, oduševljeni za svoj narod in jezik in obenem vroči prijatelji vsem slovanskim bratom. To so dokazovale mnoge s svinčnikom podčrtane besede in pripomnje na kraju listov, ki so bile jako rezke, duhovite in polne narodnega ognja in srda na naše sovražnike. Ves vesel zakličem: »Bog poživi tiste poštenjake, ki so prebirali te časnike! Bili so to možje, ki so imeli glavo na pravem koncu in plemenito, zlato srce, da bi jih človek kar objel in poljubil. Še enkrat: Bog jih živi!«

Gospodinji so te besede tako ugajale, da je stresla s sebe ves dremež, se radostno zasmejala in velela: »Gospod, te novine sta dobivala iz Ljubljane moja dva sinova. Brala sta jih podnevi in ponoči, radi njih večkrat še jesti nista marala. Kar sta dobila v njih, sta pretresala potem cele ure, včasih sama, često pa i z učiteljem ali kaplanom ali trgovcem. Ti listi so nam delali cel semenj, privabili so mi v krčmo marsikaterega pivca, ki je hotel zvedeti, kaj pišejo ljubljanski doktorji in učenjaki. Najbolj so se pulili ljudje za ‚Slovenijo‘, mikala jih je bolj nego sv. pismo. Moja dva sinova sta znala vsako številko skoraj na pamet. Na straneh sta zapisavala svoje misli in opazke, in to, kar sta onadva začrkavala, se je zdelo ljudem včasih bolj imenitno nego natisnjeno berilo. Sinova takrat nista bila več dijaka. Starejši je bil posvečen, mlajši pa tudi že blizu vrat, skozi katera se dohaja v

duhovski stan. L. 1848 smo ju imeli doma radi boleha-
vosti. Ko sta povse ozdravela, sta me zapustila in kma-
lu dobila službo preko Save. Od takrat se malokdaj vidi-
mo. Mene zadržujejo nujni posli doma, onadva pa ima-
ta tudi vsak svoje opravke, da ne utegneta priti k meni.«

Jako me je obveselilo, da se je krčmarici jezik razve-
zal. Začel sem zopet hvaliti modrost, bistrournost in
učenost njenih sinov. Storil sem to ne le iz ugodljivosti
proti njiju materi, ampak iz pravega uverjenja, ker so mi
dokazovale pripomnje na listih, da obdajajo oba Nilkar-
ja iste misli, nade in nazori kakor mene. Čim bolj sem ju
hvalil in povzdigoval, tem bolj je rasla veselost in zgo-
vornost njiju matere.

Ko sem jo vprašal, če bi mi hotela pripraviti kaj juži-
ne, je dejala smejoč se: »Oh, pa še kako rada! Vi ne ves-
te, kako dobro de človeku, če čuje hvalo svojih otrok!
Danes je petek. Kristjani ta dan ne jemo nič mesnega, ali
spekla vam bom prekrasnega sulca, ki ga je ujel naš ri-
bič pred dobro uro.«

Priznati mi je, da se mi ni še nikoli nobena riba zdela
tako okusna kakor ta dolenski sulec.

Krčmarica mi je po južini povedala, da pri njej lahko
prenočim. Dejala je: »Za tujce imam dve sobi. Pojdite z
mano, da vam ju pokažem. Spali boste v tisti, ki vam bo
všeč.« Ena izba je bila precej velika, ali povse prosta in
polna skrinj in raznega brložja. Druga se mi je prikupi-

la že o prvem pogledu. Bila je majhna, ali lična, svetla in poslikana.

Na steni pri postelji je visela krasna podoba ruskega carja Aleksandra I. Bila je vsa v cvetju, da se ni obod nič videl. Začudim se in vprašam, kaj pomeni ta lepa in tako po praznično nališpana slika. Krčmarica zakašlja, pre-molči dve ali tri minute, potem pa veli z bolj tihim, nekako slavnostnim glasom. »Ta podoba je narejena na Dunaju. Podaril jo je v Ljubljani moji sestrični Marički sam ruski car Aleksander za spomin, ko je odhajal iz Ljubljane nazaj na Rusko. Marička je slovela za najboljšo perico. Znala je oprati tudi svilene in druge tanke gosposke tkanine tako lično kakor nobena druga. Vsa največja gospoda so ji dajali svojo opravo v perilo. Zgodilo se je pred kakimi petintridesetimi ali šestintridesetimi leti, da so se zbrali v Ljubljani vsi cesarji in kralji in tudi njih ministri. Hoteli so urediti svet tako, da bi se moglo živeti na njem brez puntov in vojska. Med vladarji je bil takrat najmogočnejši ruski cesar Aleksander. Ti velikaši so ostali v Ljubljani več mesecev. Pustili so v njej dosti denarja. Ne le hišni gospodarji, pri katerih so stanovali, tudi rokodelci, vozniki, gostilničarji in drugi obrtniki so imeli zlato žetev tisto leto. To se ve, da so potrebovali ta gospoda tudi peric. Mestna gosposka je cesarju Aleksandru priporočila za perico mojo sestrično Maričko, ki je dopolnila takrat dvajseto leto. Med ljud-

mi se je čul splošen slov, da med dekleti prostega stanu ni nobene, ki bi se za lepoto mogla kosati s Pangretovo Maričko. Ljubljancani so ta glas ne le potrdili, ampak so ji hvalo še povišali, češ da niti med mestnimi gospemi in gospodičnami ni nobene, ki bi bila tako lepe rasti, zdrave polti, prijetnega obraza kakor Pangretova Marička. Vladarji se v Ljubljani niso le pomenkovali o tistih nujnih poslih, radi katerih so se sešli, hoteli so se tudi včasih kaj poveseliti in pokratkočasiti. O cesarju Aleksandru bi se dale napisati cele bukve, kako se je znal zabavati in šaliti z našimi rojaki in rojakinjami v Ljubljani. Občeval je z njimi kaj rad že zato, ker jih je razumel, ker so Rusi taki Slovenci kakor mi Kranjci. Veliko se je tudi kvasilo, kako zelo da pritiska ta cesar za dekleti, za mestnimi in za kmetiškimi brez razločka. Ljubljancani so mu dali pet ali šest glavnih ljubici in si pravili dolge povesti, kje in kako se je z vsako seznanil. Jaz pa prav dobro vem, da so bile to same prazne čenče. On je ljubil res našo rojakinjo, ali samo eno, in ta je bila Pangretova Marička, moja sestrična. Cesar Aleksander ni bil takrat več mlad, ali starec pa še tudi ne. Lepšega moža, nego je bil on, si človek ne more lahko misliti. Bil je visok, krepak, trden kakor iz jekla, v obraz pa prijazen in blag, da se ga ljudje niso mogli nagledati. Vse obličje je izpričevalo in kazalo njegovo veliko modrost, milost in mogočnost. Pa kako čudno ljubeznivo se je glasila vsaka beseda iz njego-

vih ust. Človek bi se ga ne bil nikoli naveličal poslušati. Pregovoriti je znal vsakogar na vse, karkoli je hotel. Mislim, če bi bil zatrdil: sneg je črn, ne pa bel, da bi mu bili mnogi skoraj verjeli. Ljubljancani so si pravili marsikaj o tem svojstvu njegovem. Kralji in njih ministri so se na svojih shodih dostikrat hudo sporekli in se prepirali cele ure. Kadar pa je stopil mednje Aleksander, je nastal mir v petih minutah. Izustil je tako modro in pravično besedo, da so morali vsi pritrčiti. Baš zato se je na teh shodih vselej tako sklepalo, kakor je želel ruski cesar. Če je hotel, pa je zmagoval Aleksander tako zlahkoma tudi ženski spol. Znal je biti tako sladak, prilizljiv, prisrčen, da se mu nobena ni mogla dolgo upirati. Po Ljubljani se je sploh trdilo, da so zaverovane vanj vse gospe in gospodične. On pa ni maral nobene, dasi dobro pomnim, kako pridno in premeteno so ga lovile.

Marička pa se mu ni nikoli prilizovala, in vendar se je zaljubil baš vanjo. Ko sta bila nekoč sama, jo je pogledal tako milo, da ji je kar srce zatrepetalo od radosti. Obenem pa jo je prijel za roko in dejal s čudovito nežnim glasom: ‚Marička, ali bi hotela biti moja prijateljica, jaz te ljubim?‘ Ona je zaihtela in se od osuplosti in sramežljivosti zgrudila na tla. On jo dvigne in posadi k sebi na zofo. Vpraša jo še enkrat in srce ji ne da, da bi mu odrekla. Preveseli dnevi so tekli zdaj obema. Največkrat sta se videla v cesarjevih sobah. Izprehajat pa se nista hodila

skupaj, ker bi bilo naredilo to preveč hrupa. Enkrat je dal cesar vpreči svoje prelepe konjičke pa so se drdrali proti Dolu on, Marička, njegov kuhar in sila velik in prekrasno opravljen kazak. Ostali so v Dolu ves dan. Ta kraj je slovel takrat za najlepšega na vsem Kranjskem zaradi vsakovrstnih umetnin, s katerimi ga je okrasil bogati graščak. Nahajali so se tod prostrani vrti, polni najzlahtnejšega sadnega, sem in tam pa tudi gozdnega drevja, ki je stalo posamez ali v gručah, ali pa v dveh vrstah, kakor je bilo lepše za oči. Po žlebih so se pretakali hladni studenci in voda se je zbirala v marmornate kotline, po katerih so švigale in se igrale zlate ribice. Blizu grada je gospodar dal prirediti prečuden gaj ali log. V njem so se vile in križale steze na vse strani tako umetno, da je človek brez vodnika blodil lahko ves dan po njem, ne da bi mogel najti izhod. V grajskem muzeju so se videle neznanško lepe živali iz tujih dežel in še sto in sto drugih redkosti in imenitnosti. Po ravnih, gladkih cestah se je šetalo vse polno gospode, ki so hodili tja iz mesta na veselice in južine.

Vse oči so se upirale v cesarja Aleksandra in tudi v Maričko. Ta je bila oblečena po domače, ali tako bogato in bahato kakor gotovo še nikoli nobeno kranjsko dekle kmetiškega stanu. V opravi njeni ni bilo nič platna, nič bombaža, nego sama svila in baržun. Na glavo si je bila dejala pretanko pečo z grebenom in z najdrago-

cenejšimi mrežami, ki so se v Ljubljani dobiti mogle. V ušesih je imela težke, zlate naušnice z almazom, diamantom; okoli vratu so se ji lesketali štirje nizi, dva niza korald, dva pa najčistejših biserov. Na prsi si je pripela veliko zlato žabico z almazom, svileno krilo pa si prepašala s sklepancem, ki je bilo v njem skoraj toliko zlata kakor srebra. Na rokah je nosila ta dan imenitne zapestnice, vse posute z drobnimi rubini in almazi, lepših niso mogle pokazati niti najslavnejše grofinje in kneginje. Cesar Aleksander se je bil v Dolu tako razigrjal od zadovoljnosti in sreče, da je ustavil vsakega kmeta, ki ga je srečal, in se razgovarjal z njim nekoliko minut. Otroke je jemal materam in pestunjam iz naročja, pa jih ujčkal in božkal in jim dajal obilo slastic, ki jih je pripeljal s sabo.

Vidite, tako ponižen in dober je bil ta cesar, zato ga je pa Bog tudi tako visoko povzdignil. Pokazal je prav očitno, da ga ljubi, ker je ljubil tudi Aleksander njega. Izkušal ga je dolgo in hudo, preden ga je poveličal. Napoleon je slovel za junaka vseh junakov, saj si je bil pridobil silno cesarstvo in je premagal vse svoje sovražnike. Strahoval je veliko let tudi cesarja Aleksandra in se je tako napuhnil, da ga je mislil odstaviti. Hotel ga je potem zapreti v zlato kletko in voziti po svetu, da bi ga kazal ljudem in ga sramotil. Spravil je pokonci štirinajst narodov in jih gnal v rusko deželo. Rusi pa so zapustili

svoja mesta in vasi in jih požigali sami, da Napoleono-va vojska ni dobila nikjer ni stanovanja ni živeža. Po božjem dovoljenju pa je prišla vendarle do poglavitnega mesta Moskve. Napoleon se je nadejal, da se bo prelepo živelo in prezimilo v njem pri dobri hrani in pijači. Rusi pa so zažgali in uničili tudi Moskvo in se dvignili zdaj vsi na Napoleonovih štirinajst narodov. Strašne skrbi so jele mučiti francoskega cesarja, kako bo preživil svojo vojsko. Pisal je Aleksandru preprijazno pismo, v katerem ga je prosil, da bi se z njim pomiril. Svet naj se razdeli tako, da ga bodeta imela vsak pol in si bode- ta torej enaka. Aleksander mu je odpisal: ‚Ti si boja že sit, jaz ga šele začenjam. Na nebu je samo eno sonce, tudi na svetu ne moreta biti dva gospodarja. Ali ti ali jaz — eden naju mora pasti in poginiti. Bog sam pa bo razsodil najino pravdo na bojnih poljanah.‘ In tako se je res tudi zgodilo! Bog je obsodil Napoleona, ki je v svojem napuhu zaupal samo sebi, ne pa njemu. Podelil je zmago ponižnemu Aleksandru, ki mu je ostal vedno zvest služabnik v vseh nesrečah svojih. Srditi Rusi so pokončali vseh štirinajst narodov Napoleonovih. On sam je pribežal domov preoblečen v bornih saneh. Kmalu pa je zbral novo silno vojsko. Aleksander združi proti njemu vse cesarje in kralje. Na prostrani ravnini se vname grozovit boj, v katerem je bila razbita v prah vsa mogočnost Napoleonova. Sovražniki so ga ujeli in ga poslali na dalj-

ni otok v ječo in tam je tudi umrl brez časti v največji revščini kakor kak neznan berač. Njegov zmagovalec Aleksander je zdaj prvakoval med vsemi vladarji tega sveta. Vsi narodi so ga slavili in imenovali svojega rešitelja in največjega dobrotnika. Njega vsa ta hvala ni nič izpridila. Ostal je pohleven in ponižen pred Bogom in pred ljudmi do zadnjega trenutka svojega življenja. Marička je imela pri njem nebesa že na zemlji. Aleksander je često bridko obžaloval, da velja za vse vladarje trdi zakon, po katerem se smejo ženiti samo v vladarskih rodovinah, ne pa kakor drugi ljudje, po glasu svojega srca, to je, iz ljubezni. Da mu ni branil ta bedasti zakon, bi si bil izvolil za ženo prav gotovo mojo sestrično Maričko. Le pomislite ta čudež — prosta Kranjica bi bila postala cesarica največje dežele, ki je na svetu, in soproga tako prekrasnega in preslavnega vladarja!

To, kakor pravim, se ni moglo zgoditi, ali že nedolžna ljubezen z njim ji je nakopala cele gore zavisti in sovraštva. Pa kako ne bi! Vse grofinje in kneginje in vse druge gospe in gospodične so koprnele po tej sreči in časti — on pa je preziral njih dobrikanje in podaril svoje cesarsko srce kmetiškemu dekletu, ki ni znalo niti po nemško govoriti! Moja sestrična je dobro vedela, kako jo črte in preklinjajo vsa velika gospoda, zato se je je ogibala in se varovala, kar je le mogla. Gospe so ji pošiljale iz svojih kuhinj tort, pečenih fazanov in drugih imenit-

nih jedil, ali ona jih ni nikdar pokusila. Nekoč je vrgla reženj take torte psu. Pes ga je hlastno pogoltnil, potem pa zacvilil in pobegnil. Začel je še tisto uro popadati ljudi. Bilo je kazno, da je stekel; gospodar ga je moral dati ustreliti. Zdaj se je pokazalo očitno, da so zavidne babure hotele Maričko ostrupiti. Ona je razdrla z gosposkimi ljudmi vse občevanje. Ta previdnost jo je rešila. Žive-la je odslej brezskrbno, vsa blažena samo za svojega ljubeznivega Aleksandra.

Ali dnevi sreče človeku le prehitro potekajo. Vladarji so dovršili v Ljubljani svoje posle in se razšli. Tudi ruski cesar se je moral vrniti v svojo domovino. Ko se je Marička z njim poslavljal, se ji je storilo črno pred očmi, da je omedlela. Životarila je potem sama zase, vsak dan je točila bridke solze po izgubljenem raj. Umrla je še tisto leto, najbrž ji je počilo srce od neskončne žalosti in obupanosti. Meni je zapustila razen več drugih reči tole sliko cesarja Aleksandra. Morala sem se ji zaveriti, da jo bom tako častila, kakor jo je ona sama, da jo bom ovenčala vsak teden z najlepšimi, svežimi cveticami, ki se bodo mogle dobiti na grajskih vrtih. To svojo zavezo izpolnjujem zdaj že več nego trideset let in jo bom izpolnjevala drage volje do konca svojega življenja.«

Poslušal sem jako pozorno to zanimivo povest o ljubezni ruskega carja Aleksandra z našo rojakinjo. Vzbu-

jala mi je mnoge dvojbe in sumnje. Tudi sem se moral čuditi Nilkaričini govorici, ki se mi je zdela preveč olitkana in gosposka za prosto dolenjsko krčmarico. Vendar sem zamolčal svoje pomisleke, da ne izgubi žena do mene zaupanja. Ko je dovršila pripovedko svojo, sem jo vprašal, če ni delalo velike težave to občevanje i ruskemu carju i Marički. »Mi in Rusi smo resda oboji iste krvi, oboji Slovani, ali po jeziku se vendarle precej razlikujemo, da se ne razumemo prav lahko. Kaj vam je sestrična o tem povedala?«

Krčmarica mi odgovori: »O, to je šlo brez velike neprilike. Malo težavno je bilo samo prve dni. Ruski jezik je jako podoben kranjskemu, še bolj pa slovenskemu, kakor ga imamo v bukvah. Nekatero besede so res drugačne pri nas nego pri Rusih, te si je Marička brzo zapomnila. Konj se zove po rusko lošad, pes sobaka, denar denga, oko glaz, miza stol, naš stol pa stul itd. Tudi Aleksander se je naučil od Maričke nekaj kranjskih besed in tako sta govorila cele ure vsak po svoje in se prav dobro razumela. Našo kranjsko deželo je imenoval cesar Ukrajinsko in je pravil moji sestrični, da ima tudi on pod svojo oblastjo veliko in lepo deželo, ki se zove tako kakor naša Ukrajinska ali Ukrajina. Ta dežela je rodila brez broja silnih junakov, ki so nabijali Turke in vse ruske sovražnike, da je bilo veselje. Tam živi še zdaj jako krepak rod. Dekleta mu slove po svoji lepoti, žene po

svoji pridnosti in gospodarnosti, možje po svojem ne-omade evanem poštenju in svobodoljubju. Prav zelo ga veseli, da so tem ruskim poštenjakom podobni tudi naši Kranjci. S komerkoli je o njih govoril, mu je vsakdo zardil, da lepših deklet, boljših gospodinj in zastavnejših gospodarjev, nego so kranjski, nima dunajski cesar v nobeni drugi svoji deželi.«

Nilkarica mi je pravila o carju Aleksandru še mnogo drugih reči, ki se jih več ne spominjam, ker me niso tako zanimale. Iz spalnice sva šla zopet dol v krčmo, ona da poskrbi družini za večerjo, jaz pa da izpijem še eno merico, preden se odpravim v posteljo. Krčmarica je postala zdaj zopet tako molčeča, kakor je bila od konca. Ni hlapcu ni dekli ni najemnicam ni dala prave besede. Ponavljala je zopet proti vsakomur svoj: mhm in mkm! Izpraznivši merico, ji želim lahko noč, pa ne dobim niti jaz nobenega odgovora. Spal sem sladko in trdno, v sanjah se mi je prikazal — car Aleksander s svojo Maričko!

Prav zarana uberem pot pod noge pa hajdi proti Novemu mestu. Tja pridem, še preden je zvonilo poldne, dasi sem hodil jako polagoma in sem večkrat počival v kaki senci. Ostal sem v predmestju Kandiji v gostilnici, ki so jo pohajali najbolj vozniki. Dobil sem dobro kosilo in izborno vino, ki se je rodilo v slavnem Grčevju. Po obedu je prišlo v krčmo več gostov tudi iz mesta. Privabil jih je grčevcevec, morda še bolj pa brdka in dobrovoljna točajka.

Med pivci zagledam prav lično opravljenega žandarja, čigar obraz se mi je dozdeval znan. Zraven njega je sedel meščan, ki mu je nazdravil po nemški: »Herr Omajc soll leben!« Žandar se zasmije: »Pasja dlaka, kolikokrat sem vam že povedal, da jaz nisem Omajc, nego Omejč, svojega imena si ne dam pačiti!« Orožnika sem zdaj spoznal: bil je najstarejši prijatelj, ki sem ga imel v svojem življenju. Krščena sva bila pri istem kamnu v Mengšu. V šolo sva hodila hkrati in sedela več let v isti klopi, drug zraven drugega. Družila sva se i zunaj šole že v otročjih letih. Francelj Omejčec se je pridno učil, bil je dečko vzornega vedenja, ali ne posebno dobre glave. Le

z veliko težavo je izdelal glavno šolo v Ljubljani. Še huje ga je pestila gimnazija, zato ji je dal slovo in šel k nekemu trgovcu ali obrtniku. Odslej sva se videla jako porredkoma, zadnjikrat leta 1848. Dve leti pozneje so ga potrdili v vojake, ali je prestopil kmalu k žandarmeriji. Radi svojega izredno lepega ponašanja, radi redovitosti in vsestranske sposobnosti svoje je v službi brzo napredoval. Takrat, ko sva se našla v Kandiji, ni nosil več orožja. Prost vseh drugih poslov je delal samo v pisarnici.

To se ve, da sva se na vso moč pristrčno pozdravila, ko sem ga obgovoril: »Omejčev Francelj, ali ne poznaš več Drmovega Janeza?« Ko se nisva videla deset let, se je nabralo dovolj gradiva za pomenek. Razen vsakovrstnih drugih reči sem povedal prijatelju i to, da sem se seznanil spotoma s sestrično tiste Pangretove Maričke, ki je bila v Ljubljani milica ruskega carja Aleksandra I. Omejec se zakrohota: »Kaj, Pangretovo Maričko jo je imenovala proti tebi? Lani je Nilkarica tudi meni pravila o tej ljubezni, ali ljubica se je zvala Robercolova Katinka, ki je bila hči nekega ljubljanskega sedlarja. *Pravo ime pa ji je Nilkarica.* Kar je baba doživela sama, podtika zdaj drugim. S to ljubeznijo bi se rada pobahala, ali se pred ljudmi vendarle sramuje take slave. Nilkarico si je bil cesar res izbral za svojo prijateljico. Baš meni se je namignilo od višje oblasti, da naj skušam poizvedeti zgodovino te ljubezni. Preiskava ni bila težka. Nilkarica je bila

Aleksandrova perica, imela sta torej dovolj prilike, da se spoznata in zaljubita. Po odhodu iz Ljubljane ji je pošiljal car vsako leto po šest sto goldinarjev pokojnine. Po njegovi smrti jo je dve ali tri leta še dobivala, potem pa jo je car Nikolaj dal ustaviti, češ Kranjica je prejela že dovolj nagrade za svoje zasluge. Pravijo, da je nje najstarejši sin močno podoben Aleksandru I. Nilkarica živi še zdaj v vednih spominih nekdanje sreče in časti. V carja Aleksandra je tako zatelebana in zamaknjena, da ne mara nobenega pogovora z ljudmi. Pri peči ždi in čepi sama zase in vzdihuje po blaženi preteklosti. Jezik se ji odklene samo takrat, kadar dobi priliko, da pripoveduje kaj o svojem carju ali pa o svojih otrocih. Ti stariki se je na svetu zmerom dobro godilo. Najprej si je služila lepe denarce kot sloveča perica, prala je vsem ljubljanskim odličnjakom in bogatinom. Ko je zasnovala znanje s carjem, je začel padati zanjo zlati dež, ki je šel več mesecev: od njega je dobila, kar je poželela in še več. Lepa pokojnina ji je dohajala tudi kakih sedem let. Pri tako bogatih dekletih se radi oglašajo snubači. Carjevo milico je vzel postaven, imovit meščan — gostilničar Nilkar. Po vsem Dolenjskem se čuje en glas in slov, da ta ženska ni izkusila v vsem svojem življenju nobene bede in nobene resne skrbi. Ljudje ji pravijo sploh *cesarica*. Izvir in pomen te besede je jasen; jako čudno pa se mi zdi, da o njeni ljubezni z rajnim carjem dolenjski kmetje

ničesar ne vedo. Ako sem jih vprašal, zakaj jo imenujemo cesarico, mi mnogi niso mogli ničesar povedati; drugi pa so dejali, da se je je prijelo to ime menda radi bogastva, ker je na denarjih cesarjeva podoba!«

Prijatelj Omejec me je v pogovoru tudi vprašal, s kakim namenom popotujem po Dolenjskem. Dejal sem mu, da nekoliko zato, da vidim našo dolenjsko krajino, še najbolj pa radi tega, da bi videl ženo tistega silnega oblastnika, ki mu pravijo »Dolenjski Napoleon«. On me debelo pogleda in v čudu vpraša: »Kaj, tako zelo te zanima ta babnica? Ti, Janez, varuj se! Če Napoleon zve, da postopaš za njegovo gospo, te zmaši v tesno kletko, iz katere ne priležeš tako hitro. Ali za Boga svetega, kje pa si se seznanil s to žensko, ki ne hodi nič po svetu? Veš, pravzaprav te moram obžalovati, da si se zaveroval v tako staro krasotico. Prekoračila je že štirideseto leto, ti pa jih imaš komaj osemindvajset in bi si bogme lahko izbral kaj boljšega!«

Jaz sem se moral brez konca in kraja smejeti Omejčevi misli, da sem zaljubljen tudi jaz v Primčevo Julko in da me je privedla v Novo mesto ljubezen do nje. Svojo zmoto je kmalu spoznal, vendar ni mogel razumeti, da popotuje pameten človek tako daleč zato, da bi videl nekdanjo ljubico pesnika Prešerna. Njega je poznal tudi on, ali seveda le po obrazu, pesniške vrednosti in velikosti mu ni mogel pojmiti, ker je bil premalo izobražen.

Tudi se je spominjal, da ga je čul imenovati v Ljubljani »ta prismojeni doktor«, v Kranju pa »doktor Figa«. Sploh pa nikoli ni zapazil, da bi ga bili ljudje posebno častili ali hvalili. Imel ga je za človeka, ki je bil na pol izgubljen. Radi starega prijateljstva pa je dejal, da mi iz srca rad pomaga, da se nagledam te starikaste dame, ki se mi zdi tako preko mere imenitna. Jutri bo nedelja. Ona hodi k osmi maši. Čakala jo bova na mostu, kajti Napoleonovi stanujejo v Kandiji.

Z Omejcem sva stala drugi dan na mostu že ob pol osmih. Čez kakih deset minut se prikaže zaželena v društvu stare gospe. Že sem mogel videti obraz tiste slavne žene, katere lepota je vdahnila Prešernu toliko brezsmrtnih vrstic in nam podarila po njem Sonetni venec, predragocen niz biserov, kateremu ne najdeš lahko tekmeca v vsej svetovni literaturi. Srce mi je začelo utripati silneje in silneje, izpreletavalo me je čudno čustvo, neka poetična pobožnost, da bi bil pokleknil kar tam na mostu. Uprl sem vanjo oči in jo gledal tako pozorno in zamaknjeno kakor še nikoli nobenega človeka. Obrazek ji je bil bled in nežen, kar se le misliti more. Nje vedro čelo, mali nosek, mala, preljubka usteca, velike, svetle, dobrodušne oči in tanke črtice v vsem obličju so me živo spominjale naše dične Josipine Turnograjske. Po moji sodbi ji je tako spodabljala, kakor da je njena starejša sestra. Gledal sem jo samo nekoliko trenutkov,

in vendar se mi je začrtala podoba njena tako globoko v spomin, da bi mi je ne mogla izbrisati iz spomina niti Matuzalemova leta. S tovarišico se je pomenkovala po nemško, ali je vpletala vmes tudi slovenske besede, prav po ljubljansko.

Ko sta odšli z vidika, mi je jel prijatelj razkazovati drobno dolensko »metropolo«. Sedanje Novo mesto se razlikuje mimo nekdanjega do malega tako kakor kak ponosen grad mimo pohlevne kmetiške hiše. Celo tista ulica, ki so ji dejali »Železnica«, kaže le še tu in tam kak sled nekdanje bornosti.

Ali meni takrat ni bilo za Novo mesto, Primčevo Julijo sem hotel še enkrat videti. V ponedeljek zjutraj sem jo šel čakati na most že ob sedmih. Omejec mi je bil povedal, da hodi take dni čisto z deklo na trg ali v kako prodajalnico. Čez dobre pol ure jo zagledam. Ko odide mimo mene, stopam polagoma za njo. Na trgu je čepelo več žensk, ki so prodajale kuretino, zelenjad in druge kuhinjske potrebe. Pri eni se ustavita gospa Julija in nje služabnica, da bi kupili jajc in neke druge malenkosti. Zdaj se domislita, da nimata drobiža. Gospa veli dekli: »Ti, Metka, pojdi menjati ta denar v kako štacuno ali pa k mesarju!« Jaz, ki sem stal za njima, se oglašim: »Ne bo treba nikamor hoditi, jaz imam dovolj drobiža. Prosim, za koliko ga želite?« — »O, lepa hvala, gospod, samo za en goldinar, če so tako dobri.« Ko ji odštejem drobiž, se

mi prijazno zasmehlja in veli s tankim, simpatičnim glaskom: »Bog lonaj, gospod! Oni so menda popotnik. Tukaj je malo sveta, pa se vsi poznamo, njih pa še nisem nikoli videla!« Jaz sem ji odgovoril: »Milostiva gospa, vi ste uganili. Jaz popotujem, da bi videl dolenjsko stran in njene imenitnosti, ki so mi bile znane do zdaj samo iz bukev.« Gospa se nalahko prikloni in veli: »Pa srečno rajžo! Še enkrat hvala za drobiž!«

To rekši, krene v bližnjo prodajalnico, jaz pa sem ogledoval še nekaj časa trg, potem pa zavil nazaj v predmestno Kandijo. Ostal sem tam še dva dni. Popoldne sva se z Omejcem izprehajala, kolikor je utegnil, po obedu pa sva sedela pri poliču, pušila in si pripovedovala svoje zgage in nezgode.

Primčeve Julije nisem več videl, ali sem skrbno povpraševal i prijatelja i druge goste, kako da živi, kaj se čuje o njej, kaj o njenem oblastnem soprogu. V gostilnici so imeli deklo, ki je služila nekdej pri Napoleonovih. Zvedel sem o Juliji marsikaj, ali *nič slabega*. Že to je bilo zanjo dobro izpričevalo, da se je o njej kaj malo govorilo. Kakor je puščala ona druge v miru, so puščali drugi tudi njo. Iz vseh poročil, ki so mi došla o njej, sem povzel in spoznal, da je gospa Julija vzorna soproga, brižna gospodinja, svojim otrokom pa preljubezniva in prava krščanska mati. Vzgajala jih je pametno za praktično življenje, ne pretrdo, pa tudi ne premehko. Radi moža je

morala sprejemati vizite, pohajati javne veselice in razna društva, ali najbolj je bila vesela, če je mogla ostati doma pri svoji družini. Knjige je čitala prav rada, kadar je utegnila, sosebnost zvečer in pri postelji bolnega deteta. Izmed vseh pisateljev se ji je priljubil najbolj Schiller, smatrala ga je za najplemenitejšega apostola pravega humanizma. Goethe se ji je zdel premalo idealen, živahen, često pa tudi pust in nezanimiv. Juliji so se gnusile vse knjige, ki popisujejo na dolgo in široko grešno ljubezen med zakonskimi in samskimi ljudmi. Zato je strogo obsojala Goethejeve »Werthers Leiden« in »Wahlverwandtschaften«. Sicer se je pa ta gospa vestno držala načela, da se radi čitanja zabavnih knjig ne smejo nikdar zanemarjati dolžnosti. V hiši Napoleonovi je vladala najlepša sloga in v vseh rečeh najlepši red zato, ker je znala gospa Julija gospodinjiti in se vesti, kakor zapoveda Bog in zdrava človeška pamet. Nje bivša dekla je ni mogla prehvaliti. S posli je občevala tako prijazno kakor s svojo rodovino. Razen pogojene plače je dajala služabnicam svojo nekoliko ponošeno, ali še prav trdno obleko, ki jim je jako dobro zalegla. Sploh je bila ta gospa dobrih rok proti vsakemu revežu, od nje ni šel nobeden brez znatnega daru, včasih je stisnila kakemu siromaku kar celo dvajsetico v roko. To deklo sem tudi vprašal, na katerem jeziku je najrajši govorila njena gospa. Dejala je: »S svojim gospodom se je menila največ po nemško,

z otroki pa po kranjsko ali po nemško, kakor ji je prišlo na misel. In tako tudi z drugimi ljudmi, z vsakim tako, kakor je kdo hotel, ali po kranjsko ali pa po nemško. Molili pa smo vselej samo po kranjsko.«

Z uspehom svojega pota sem mogel biti zadovoljen. Spoznal sem ne le Prešernovo Julijo, ampak tudi slovensko prijateljico ruskega carja Aleksandra I. Po nravni vrednosti se razlikujeta kakor noč in dan, ali nepristranska romantika postavlja obe v isto vrsto znamenitih žensk, ki so zaslužile po svoji lepoti, da se jih rojaki spominjajo. Mnogobrojni naši kritiki pa presoajajo njih doživljaje poleg splošne človeške navade: včasih s pohvalo in sočutjem, največkrat pa z glasno grajo, zabavljivim smehom in strupenimi klevetami.

Novomeško župnijo je opravljal ob času mojega potovanja prošt Arko, ki je bil nekak slovenski Abraham a santa Clara. Pridigoval je tako zanimivo, da so ga hodili poslušati ne le prostaki, ampak tudi gospoda in celo brezverci. V politiki se je držal nauka, da je treba z volkovi tuliti. Med Slovenci je bil Slovenec, med nemškutarji nemškutar. Z rodoljubi je govoril samo po slovensko, z odpadniki samo po nemško. S tem pravilom je dosegel, da ni imel nobenega sovražnika. Našemu pesniku Prešernu je bil velik prijatelj. Poezijo njegovih ni mogel prehvaliti. Še večji prijatelj pa je bil našemu sovražniku, Dolenjskemu Napoleonu. Zagovarjal in odo-

braval je vse, karkoli je storil, zasnoval ali namerjal ta prvak vseh dolenjskih birokratov in oblastnikov. V njegovi hiši je bil kakor doma. Vabili so ga neprenehoma na obede in južine. Kadar je prišel, se ga je obveselila vsa rodovina. Vzrok je bil, ker je znal prošt Arko kratkočasiti in udobrovoljiti vsako društvo s svojimi slanimi šalami in duhovitimi pripovedkami. Ob takih prilikah je tekla beseda dostikrat tudi o pesniku Prešernu.

Ko sem se preselil jaz za stalno na Dolenjsko (1. 1867), ni gospa Julija več živela. Sprijaznil pa sem se kmalu z uglednim uradnikom, ki je občeval mnogo s proštom Arkom. Moj prijatelj je zvedel od njega vse, kar se je govorilo o Prešernu v hiši Napoleonovi. Gospa je dobro poznala njegove poezije. Česar ni razumela, ji je pojasnil Arko. Nekatere pesmi se je naučila na pamet. Kakor mnogim drugim Ljubljankam, je ugajala tudi njej najbolj »Nebeška procesija«. Gospa je često pravila, kako se je v mladosti šalila na veselnicah z mladimi gospodi in tudi s pesnikom Prešernom, kake resne zaveze pa da ni imela nikoli z nobenim. Od konca jo je hudo jeziло, da v svojih ljubavnih pesmih Prešeren ni premolčal njenega imena. Sčasoma se je potolažila in mu odpustila. Prošt Arko je mislil, da jo je ta njegov greh celo veselil. Gospa je pesnika tudi branila. Dejala je: »Ubogega Prešerna razglašajo zdaj za strašnega pijanca. Jaz sem ga poznala precej dolgo, ali nisem nikoli slišala, da je pija-

nec. Taki ljudje delajo velike škandale, ki se kmalu razvedo po mestu. Prešernu pa se ni očitala nikdar nobena podlost. To smo vsi vedeli, da je velik lahkoživec in poreden tiček, ali mladini se to ne sme preveč zameriti. Drugače pa je slovel Prešeren, da je on najboljši jurist in koncipient v vsej Ljubljani.«

Tudi pesnikovemu stričniku Jožefu se je za malo zdelo, da premlevajo nekateri ljudje s takim veseljem Francetovo pijančevanje. Dejal mi je večkrat, da treba to grajo sprejeti vselej »cum grano salis«. »Vino je res ljubil, ali saj ga ljubimo skoraj vsi dedci in tudi marsikatera babnica. Skoraj vsak se je tudi že včasih upijanil. Francetu se je to rado pripetilo, ako je zašel v društvo vinskih bratcev. Kadar pa ga je pil sam zase, se ni upijanil nikoli do nezavednosti. Sploh sem ga videl jaz prav malokdaj hudo pijanega. Ako je trebalo opraviti kako nujno delo, pa je znal moj sorodnik svojo žejo tudi brzdati. Dokler ni posla dogotovil, mu kupica še na misel ni prišla. V Ljubljani preseda več nego sto mladih in starih gospodov cele večere pri pijači. Vsak ga popije toliko, mnogi pa še veliko več, nego ga je pesnik, in vendar jim nihče ne očita, da so ‚strašni pijanci‘. Vzrok je to, ker ti gospodki niso nič slavni in imenitni. Da je živel in umrl moj stričnik brez slave, bi ga živ krst ne pital s pijancem. Ali človeška priroda je tako podla, da brezsmrtnega imena ne more pustiti na miru. Po življenju slavnega moža

začne brskati sto ostrih krempeljcev. Ker smo vsi ljudje grešniki, se nabere kmalu kupček blata, s katerim se onesnaži njegov spomin, obenem pa tudi spoštovanje in ljubezen do njega. To gnusno klevetanje izvira menda iz zavisti, češ ker nisem sloveč tudi jaz, naj ne bodo niti drugi!«

V Novem mestu sem se seznanil z možem, ki je gospo Julijo morda najboljše poznal, s patrom L., njenim spovednikom. Tudi on ji ni mogel prehvaliti značaja. Dejal je: »To ženo so vsi blagrovali, ker je imela vsega dovolj. Jaz pa vem, da je prebila i ona dosti sitnosti na tem svetu in marsikatera bridkost se je zaperila v njeno življenje. Ali z božjo pomočjo se je vselej kmalu iznebila, ker so jo dičila vsa tri svojstva, ki so glavni pogoj za srečen zakon: znala je *potrpeti*, znala je *odpustiti* in znala je *molčati*.« Ta pater mi je tudi pravil, da se mu je izpovedovala vedno po slovensko. Zadnje tedne pred smrtjo ni govorila z nobenim človekom drugače nego po slovensko. Na svojem materinskem jeziku se je poslovila tudi z možem in otroki.

Primčeva Julija počiva na šmihelskem pokopališču, pol ure od Novega mesta. Grob njen je prav blizu kapelice, na desni strani. Na njem stoji jako skromen spomenik z napisom, da se je rodila 30. maja 1816, umrla pa 2. februarja 1864.

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-267-X